

Az egyik elemükben képzőt tartalmazó névpárok bemutatását hasonló anyagon végeztem el.¹⁰ A példák főleg képzett – képző nélküli megfelelést mutattak: *Sosol* ~ *Sosolgy*, *Bocsár* ~ *Bocsárd*, *Horvát* ~ *Horváti*, *Noé* ~ *Novaj* stb., az is előfordul azonban, hogy az alakváltozatok más-más képzőt tartalmaznak: *Erdej* ~ *Erded*, *Homoród* ~ *Homorog* ~ *Homorogd*.

4. A helynevek jelentéstani gazdagsága vagy éppen „kuszasága” a korai ómagyar korban ugyanolyan jellemző vonás, mint ahogy azt a mai helynévanyagban tapasztalhatjuk. A tulajdonnevek (mind a személy-, mind a földrajzi nevek) jelentéstani kutatása még valójában kiaknázatlan területe a névtudománynak: egy nagyobb névállomány elemzése a lehető legsokrétűbb szempontrendszer alapján számos új eredménnyel gazdagíthatná eddigi ismereteinket.

TÓTH VALÉRIA

Előd és Ölyved

CSÁNKI DEZSŐ történeti földrajzában (I:696) egyetlen adattal szerepel egy Előd (1420 körül: *Eleud*) helynév, amelyet a helynévtár készítője Csanád megyébe tett, és feltételelesen Nagylak vidékére lokalizált. Ugyanígy foglalt állást a földrajzi fekvést illetően Csanád vármegye monográfusa, BOROVSZKY SAMU (Csanád vármegye története 1715-ig. II. Bp., 1897. 168) is, mindössze annyiban tért el véleménye CSÁNKIétól, hogy a forrást 1409–14 közé keltezte. Nagyon sokáig ez az Előd számított a Kárpát-medence egyetlen Előd helynévének (KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC–SZEGFÜ LÁSZLÓ: *ActaHistSzeged*. 44:51). A névtani szemponton túl az e néven szerepeltetett helynek az adott különleges történeti fontosságot, hogy a magyar krónikairódom Elődöt az Árpádok dinasztiája őseként, illetve a honfoglaló Szabolcs vezér apjaként nevezte meg (SRH. I. 287, 41; a kérdés történeti vonatkozásaira l. KRISTÓ GYULA: *Előd. A magyar őstörténet- és krónikakutatás egy fejezete*. Kézirat). Az Előd helynévi adatot tartalmazó irat egy keltezetlen feljegyzés, amely egyebek mellett *Kerekeghazi* Pál fia Mihály peréről emlékezik meg *Naglaki* Jank fia János mester ellen a *Chanad* megyei *Eleud* birtok iktatása ügyében (MOL. D1. 26 019). Bár *Eleud*öt mind CSÁNKI, mind BOROVSZKY Előd néven önálló faluként szerepeltették adattárukban, BOROVSZKY felvetette, hogy *Eleud* alkalmasint leírási hiba folytán áll *Elued* (Ölyved) helyett (i. h.). Magam, amikor lektoráltam az e térségre vonatkozó középkori településtörténeti lexikont, az annak kéziratában szintén önálló tételként szereplő Előd helység egyetlen adatának Ölyved alá helyezését kértem, amit BLAZOVICH LÁSZLÓ szerkesztő végrehajtott, így ott Előd már nem szerepel, az *Eleud* adat Ölyved címszó alatt lelhető fel. Viszont itt *Eleud* kétszeri szerepeltetése tévedés; ugyanazon egyetlen adat 1409–14-re keltezve

¹⁰ Részletesebben ld. MNyj. 34: 147–70.

BOROVSKYTÓL, 1420 körüli időre datálva pedig CSÁNKITÓL való (A Körös–Tisza–Maros-köz települései a középkorban. Szeged, 1996. 223). Roppant valószínűnek tartottam és tartom ugyanis, hogy BOROVSKY ötlete helytálló. Elírás eredeti szövegben, tisztázatban is előfordulhat, még nagyobb a betűtévesztés vagy betűcsere valószínűsége másolat, illetve regeszta esetén. Márpedig a XV. század elejéről származó, *Eleud* birtoknevet tartalmazó irat nem eredeti oklevél, hanem országos bírói fórumon folyt, Csanád megyei peres ügyek kivonatait tartalmazó feljegyzés. A betűtévesztés temérdek példája közül ezúttal csak egyet említek. A XIV. századi krónikakompozícióban személynévként szereplő *Eleud* (amely *forma regnans*nak tekinthető) egyik alakváltozataként egy másolati példányban *Ewled* áll (SRH. I. 284).

Hogy a XV. század eleji iratban szereplő *Eleud* helynév Ölyveddel azonos, azt egy-egy nyelvészeti, topográfiai és főleg birtoklástörténeti mozzanat teszi úgyszólván kétségtelenné. Az Ölyved helynevek írásképeinek ugyanis megfelel a feltételezhető, *Eleud*ből betűcserével romlott **Elued* forma. Az Ölyved gazdag alakváltozatai sorában ilyenekkel találkozunk: 1327: *Wlued* (Oklsz. 723), 1463: *Elwed* (FNESZ⁴. II. 296). A Csanád megyében több adattal képviselt Ölyved birtok egykori helyét BOROVSKY (i. m. 464) Nagylak és az attól északra fekvő Csanádpalota között, BLAZOVICH LÁSZLÓ (A Körös–Tisza–Maros-köz települései, i. m. 223) pedig Nagylaktól északra a hajdani Jenő mellett jelölte ki. Mindketten tehát annak a Nagylaknak a szomszédságában keresték (természetesen *Eleud* feltételezett helyétől függetlenül) Ölyvedet, ahová az egyetlen adatban szereplő *Eleud*öt is lokalizálták. A keltezetlen feljegyzés *Eleud*jének *Elued*ként való értelmezésére a legdöntőbb bizonyosságot birtoklástörténeti szempont szolgáltatja. A XV. század elején *Eleud* körül éppen azért támadt per, mivel a csanádi káptalan be akarta iktatni a birtokba *Naglaki Jank* fia Jánost, aminek *Kerekeghazi Pál* fia Mihály elmentmondott (MOL. D1. 26 019). Néhány évvel utóbb, 1421-ben azonban Ölyved (*Wlweth*) már e János nagylaki uradalmának részeként szerepel (BLAZOVICH LÁSZLÓ: A Körös–Tisza–Maros-köz települései, i. m. 223–4). Ha feltevésünk megállja a helyét, az eddig Csanád megyében számon tartott Előd helyet törölnünk kell, az egyetlen forrásban előforduló *Eleud* névformát egy ottani Ölyved helynév – betűtévesztés révén előállt – alakváltozatának kell tekintenünk. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy az Árpád-korban valószínűleg létezett Előd személyek (ilyenekre l. FEHÉRTÓI KATALIN: Árpád-kori kis személynévtár. Bp., 1983. 114) nevét egyetlen kárpát-medencei helynév sem örzi.

KRISTÓ GYULA